

Praeivių žuvų populiacijos būklės Lietuvos upėse ištyrimas ir įvertinimas 2016 m.

Santrauka

Baltijos lašiša ir šlakys nuo seno yra laikomos vertingomis žuvimis ir yra svarbus verslo objektas visose Baltijos jūrą supančiose valstybėse. Šių žuvų išteklių būklė Baltijos jūroje priklauso nuo verslinės žvejybos intensyvumo, dirbtinio veisimo ir natūralios reprodukcijos lašišinėse upėse. 2016 m. lašišų ir šlakių jauniklių ir nerštaviečių monitoringas vykdytas pagal programą ir sutartyje numatytas užduotis: Rytų ir Vakarų Lietuvos upėse tyrimai atlikti 12 upių baseinų, ištirtos 60 įvairaus dydžio lašišinio tipo upės ir 112 stotys.

Šių metų pavasaris buvo normalus, klimatinės ir hidrologinės sąlygos upėse buvo palankios migracijos tyrimams. Meros ir Siesarties upėse migracijos intensyvumas buvo labai geras. Meros upėje lašišų rituolių nesugauta, tačiau gausiai sugauta šlakių – 306 rituoliai. Siesarties upėje tyrimo metu buvo sugauti 272 lašišų ir 95 šlakių rituoliai. Veiviržo upėje gaudyklės eksplotavimo laikotarpiu buvo sugauti tik 9 šlakių rituoliai.

Lašišų ir šlakių jauniklių gausumas pagrindinėse upėse priklausė nuo klimatinių, hidrologinių sąlygų bei įžuvinimo ir neršto efektyvumo. Neries upėje 2016 m. lašišų jauniklių gausumas lyginant su ankstesniais metais sumažėjo iki 1,7 ind./100 m². Gausiai lašišų jauniklių Neries baseine aptikta vidutinio dydžio intakuose: Vilnioje – 18,1 ind./100 m², Vokėje – 4,45 ind./100 m², Musėje – 4,35 ind./100 m². Vidutinė lašišų rituolių produkcija Neries baseine padidėjo iki 18 443 individų, lyginant su praėjusiais metais. Pagrindinėse upėse lašišų rituolių produkcija buvo tokia: Neryje – 92364, Vilnioje – 4039, Kenoje – 2980, Musėje – 1332, Vokėje – 350 individų. Bendras šlakių jauniklių gausumas Neries baseine padidėjo iki 9,4 ind./100m². Didžiausias gausumas yra mažuose intakuose, vidutinis – vidutinio dydžio upėse, mažiausias – Neryje. Neries upėje ir jos intakuose didelę šlakių jauniklių dalį sudaro dirbtinio veisimo šlakiai. Labai aukštas šlakių jauniklių gausumas šiais metais buvo nustatytas Bražuolės, Kenos ir Saidės upėse 24-34,4 ind./100 m², vidutinis gausumas nustatytas Vilnios, Musės ir Dūkštos upėse 6,1-9,1 ind./100 m². Vidutinė šlakių rituolių produkcija Neries baseine pagal tyrimų duomenis yra apie 10497 individai.

Žeimenos upėje 2016 m. lašišų jauniklių tankis buvo vidutinis – 3,7 ind./100 m². Vidutinė lašišų rituolių produkcija Žeimenos upėje padidėjo bemaž dvigubai ir siekia 5520 ind. Šlakių jauniklių vidutinis gausumas monitoringo stotyse Žeimenos baseine buvo aukštesnis nei daugiamečių vidurkis ir

siekė 6,5 ind./100 m². Aukštas šlakių jauniklių kiekis nustatytas Meros upėje – 12,3 ind./100 m². Vidutinė šlakių rituolių produkcija Žeimenos baseine yra apie 1688 individai.

Lašių jauniklių gausumas Šventosios baseine 2016 m. vidutinis, tačiau lyginat su praėjusiais metais sumažėjo iki 4,8 ind./100 m². Siesarties upėje lašių jauniklių kiekis padidėjo iki 9,1 ind./100m². Šventosios upėje pagrindinę sugaunamų jaunų lašišaičių dalį sudaro natūralios kilmės ir dirbtinai veisiamos žuvys. Vidutinė lašių rituolių produkcija Šventosios baseine pagal tyrimų duomenis šiek tiek sumažėjo – iki 6166 individų. Kadangi baseine tyrimai vykdomi rotacijos principu, šiais metais pagrindinės šlakinės upės nebuvo tyrinėjamos, tai šlakių jauniklių gausumas buvo itin žemas – 2,1 ind./100 m². Vidutinė šlakių rituolių produkcija Šventosios baseine pagal tyrimų duomenis yra apie 3637 individai.

Vakarų Lietuvos upėse lašišinių žuvų (bendrai šlakių/upėtakių ir lašių) didesniu ar mažesniu gausumu buvo aptikta beveik visose monitoringo stotyse (96% sutinkamumas), išskyrus dvi tyrimų stotis: Minijos baseine (Žvelsos 1 stotyje) ir Akmenos-Danės baseine (Akmenos-Danės upėje). Nepaisant ypač nepalankių aplinkos sąlygų, praėjusiais metais (2015 m.) rudens pirmoje pusėje lašišinių žuvų migracijos ir neršto periodu buvo stebimas žemas vandens lygis upėse, dėl ko mažesnieji upeliai ir nerštavietės upių aukštupiuose galėjo būti nepalankūs nerštui. Tikėtina, kad ši priežastis lėmė ryškiausią vidutinį populiacijos tankio sumažėjimą Akmenos-Danės baseine (4 kartus nuo 27,72 iki 6,41 ind./100 m²) taip pat Bartuvos, Dubysos bei Smiltelės baseinuose (1,6-2,3 karto).

Vertinant Vakarų Lietuvos upių lašių jauniklių gausumą buvo nustatyta, kad sutinkamumas buvo 31 % (21 stotyje iš 68 tirtų). Potencialiai natūralaus neršto lašių jauniklių (0+-1+ metų amžiaus) gausumas buvo žemas (0,14-1,90 ind./100m²), tuo tarpu žuvivaisos efektyvumo tikrinimo ruožuose veistų lašių gausumas gali siekti net ir 6,4-21,4 ind./100m². Beveik visuose šiais metais tirtuose upių baseinuose stebėtas skirtingas amžinių grupių pasiskirstymas lyginant su 2015 metais. 0+ amžinės grupės jauniklių ryškiai sumažėjo todėl atitinkamai proporcingai tokių upių baseinuose padidėjo 1+ ir vyresnių amžinių grupių dalis.

Lietuvos lašišinėse upėse bendra lašių rituolių produkcija sumažėjo 1,2 karto ir 2016 m. siekia 28 622 individus, o šlakių rituolių kiekis padidėjo 1,2 karto ir siekia apie 32559 individus. Minijos baseine šlakių rituolių produkcija padidėjo apie 1,7 karto ir siekia apie 17544 individus ir baseinų tarpe išlieka viena iš didžiausių.

Lašių ir šlakių jauniklių išleidimo į upes rezultatai Rytų Lietuvoje buvo pakankamai geri ir priklausė nuo upių dydžio ir ekologinių sąlygų. Vidutinio dydžio upėse Siesartyje ir Vilnioje lašių

įžuvinimo efektyvumas buvo labai geras, o Vokėje – vidutinis. Taip pat vidutinis didelėse upėse – Šventojoje ir Neryje. Šlakių įžuvinimo efektyvumas buvo labai geras Vilnios ir Kenos upėse; vidutinis – Neries upėje; žemas – Šventosios upėje. Vakarų Lietuvoje žuvivaisos darbų efektyvumas pagal populiacijos gausumą tirtose upėse buvo labai įvairus, bet daugelyje vietų neefektyvus arba riboto efektyvumo. Efektyvus įveisimas, kaip ir anksčiau nustatytas Minijos baseine įžuvinant Miniją ties Žemsuoda ir ties Stalgėnais lašių jaunikliais. Kitaip nei ankstesniais metais Jūros baseine įveisimo darbai laišinėmis žuvimis buvo ypač efektyvūs Akmenoje ties Alijošiškėmis ir Pagramančiu, tačiau absoliučiai didžioji dalis veistų upėtakių turėjo aiškiai matomus defektus: pelekų defektai, žiaunadangčių deformacijos, augimo sutrikimai. Kaip ir anksčiau neefektyvus įveisimas nustatytas Jūros ir Ančios upėse, bei Dubysos ir Šventosios baseinų įveisimo ruožuose. Įžuvinimo darbai Bartuvos baseine Bartuvos aukštupyje ir Šatoje buvo vidutiniškai sėkmingi.

Laišinių žuvų nerštas 2016 metų rudenį buvo ypatingas tuo, kad po lapkričio pradžioje kilusio potvynio, krentant vandens lygiui, kuomet prasidėjo nerštas, atšalo orai ir vandens temperatūra nukrito iki 2-3 °C. Tokia temperatūra yra nepalanki laišinių žuvų nerštui, tad buvo fiksuota, kad jis nebevyko ir tęsėsi po tam tikros pertraukos atšilus orams. Minijos baseine tirtose vietose lizdų tankis buvo nedidelis, išskyrus Minijos aukštupio stotis, kur lizdų tankis svyravo 18-23 vnt./km, nerštaviečių plotas net 92-104 m²/km. Jūros baseino intakuose Šunijoje ir Upynikėje vidutinis nerštaviečių tankis buvo žemas. Beveik dvigubai žemesnis neršto intensyvumas fiksuotas ir Viešvilėje. Akmenos-Danės baseine stebėtas tokio paties intensyvumo nerštas. Nežiūrint į kai kuriuos temperatūros svyravimus, klimatinės sąlygos daugelyje nerštinių upių, tame tarpe ir monitoringinėse upėse, buvo palankios, o neršto intensyvumas Pietryčių Lietuvos upėse keletą kartų geresnis nei praėjusiais metais.

Ataskaitoje taip pat pateikiama medžiaga apie tyrinėtą žuvitakių efektyvumą: Belmonto ir N. Vilnios žuvitakius Vilnios upėje, Agluonėnų ant Agluonos upės, Gražčių ant Minijos upės, Šilutės ant Šyšos upės, Laužemės ant Šventosios (Pajūrio) upės, Viešvilės ant Viešvilės upelio ir Tauragės ant Jūros upės. Taip pat pateikta visa reikalinga medžiaga, tarptautinei organizacijai (ICES) ir pristatytas pranešimas apie lašių ir šlakių būklę Lietuvoje darbinei grupei (WGBAST). Gauti rezultatai parodo laišinių žuvų populiacijos būklę Rytų ir Vakarų Lietuvos upėse, jauniklių paplitimą ir gausumą bei neršto efektyvumą. Remiantis tyrimo duomenimis, išvados ir rekomendacijomis yra kryptingai ir efektyviai organizuojami laišinių žuvų atkūrimo darbai Lietuvoje. Rezultatai, išvados ir rekomendacijos pateikiamos ataskaitoje.